

очного навчання в онлайн-середовище або в дистанційні освітні формати. Таким чином вони можуть бути поділені на дві основні групи: платформні і неплатформні рішення.

Зокрема зроблено умовний поділ на групи. До одної було віднесено платформу Moodle. Вона в навчальному середовищі дає можливість віддалено отримувати необхідний навчальний матеріал у будь-який час, вона стала невіддільною частиною навчання у закладах вищої освіти. До іншої групи авторами віднесено наступні технології, що працюють як самостійно, так і у взаємодії з іншими функціональними рішеннями це такі як: передача освітнього контенту по каналах ЗМІ; проведення занять за допомогою соціальних мереж, месенджерів та електронної пошти; тиражування «твердих» (паперових) копій навчальних матеріалів та інші.

В результаті проведеного дослідження зроблено висновки що малий досвід цифровізації світу засвідчив, як швидко можуть послаблюватися зв'язки між людьми різних поколінь, змінюватися зміст і способи організації звичних видів діяльності, які формують соціальні інститути. Наголошено, що розвиток будь-якого суспільства багато в чому здійснюється за рахунок вдосконалення його соціальних інститутів. Зміни, привнесені пандемією в життя і міжнародного співтовариства в цілому і кожної конкретної людини окремо, задають необхідність змін ключових суспільних інститутів. Доведено, що і в сфері освіти в найближчому часі буде потрібно переглянути не тільки форми і принципи його організації, але й самі основи цієї системи.

Ключові слова: освіта, дистанційне навчання, пандемія, COVID-19, цифрові технології, освітній контент, заклади освіти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пандемія COVID-19 торкнулася більшості країн світу і практично всі сфери суспільного життя, не стала винятком і система освіти. Одним із способів стримування коронавірусної інфекції виявилася соціальна ізоляція, заходи якої, вимагали часткового або повного закриття

на карантин закладів освіти усіх рівнів і супутньої їм соціальної інфраструктури (гуртожитків, їдалень, спортивних клубів та інших організацій). В таких умовах всі учасники освітнього процесу (державні органи, керівники закладів освіти, науково-педагогічні працівники, ті хто навчаються та їх батьки) повинні були адаптуватися до нових умов дистанційного навчання.

Хоча, до недавнього часу серед науковців не було єдиного бачення того, якою повинна бути система освіти в умовах цифровізації світу, як поєднувати технологічні можливості із програмами навчання. Тому стало очевидним, що деякі параметри дистанційної форми навчання повинні бути переглянуті. Можна з впевненістю говорити, що COVID-19 назавжди змінить свідомість населення світу в усіх сферах життя, в тому числі, і в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання дистанційного навчання досліджували такі вітчизняні науковці як А. Андрєєв, В. Биков, Л. Гаврілова, Н. Корсунська, Н. Морзе, В. Кухаренко, Г. Селевко, О. Співаковський, О. Тіхомірова, А. Хуторський, Є. Полат та ін. Запропонували методичний підхід у впровадженні дистанційного навчання такі зарубіжні науковці, як Д. Пейнтер, Е. Розетт, Р. Шанк та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є визначення можливостей та загроз у застосуванні дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Стрімке поширення нової коронавірусної інфекції фактично стало каталізатором змін для всієї системи освіти. Перед державами усього світу постало питання щодо переведення системи освіти із звичного режиму до режиму онлайн навчання.

Л. Гаврілова вважає, що поняття «дистанційне навчання», розтлумачуються, виходячи із загального його розуміння як діяльності з використанням інтернет-технологій і ресурсів [1, с. 172].

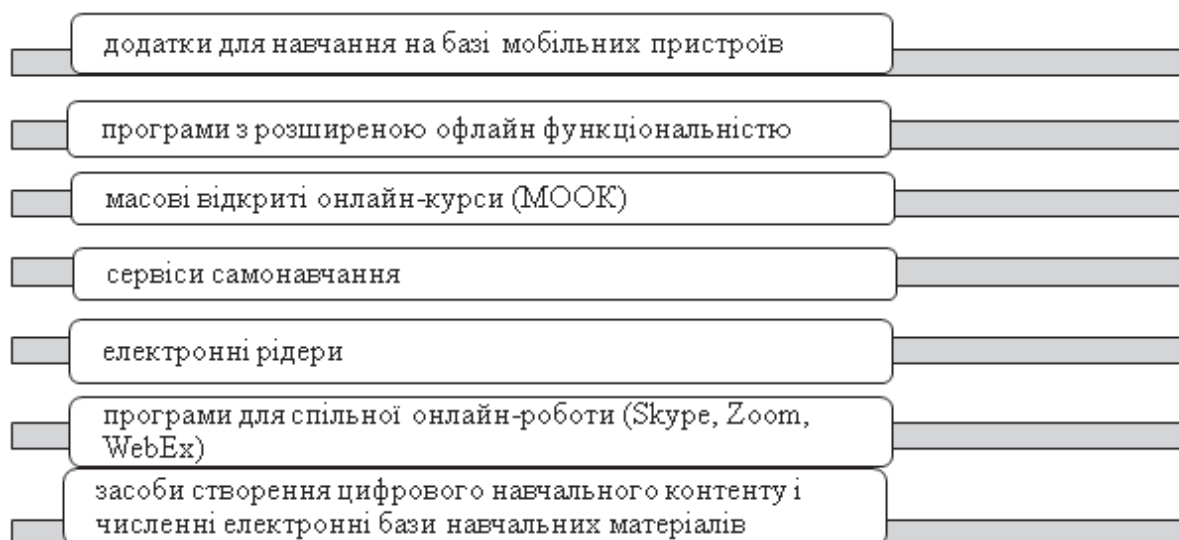
Так, якщо в перші місяці пандемії (січень-березень 2020 р.) крізь, де виникали масштабні осередки захворювань, обмеження встановлювалися на загальнонаціональному рівні, то вже ближче

до літа 2020 р. такі повноваження все частіше спускалися на рівні регіональних адміністративно-територіальних одиниць. Тривалість закриття закладів освіти була також неоднаковою, наприклад, для країн Європи і Центральної Азії цей показник варіювався в межах від 38 (Данія) до 122 днів (Грузія) [4]. У США, починаючи з лютого 2020 року і аж до завершення навчального року, за рекомендаціями влади державно-територіальних одиниць країни, а пізніше і в обов'язковому порядку, заклади освіти були закриті у 48 штатах, окрузі Колумбія і п'яти острівних територіях. Довгострокові наслідки таких заходів тільки належить оцінити, однак уже зараз очевидно, що попередні результати вимушеного переходу до дистанційного навчання неоднозначні.

Практика показує, що навіть при наявності необхідної інфраструктури здійснити перенесення навчання в онлайн формат в масштабах хоча б невеликої за чисельністю населення країни надзвичайно складно [10].

На цьому шляху виникає безліч бар'єрів: сильні відмінності у доступності до інтернету, і необхідного устаткування (технологічні обмеження). Також безліч питань виникає при організації віддаленого навчання дітей, в тому числі учнів з особливими потребами. Часто поширені випадки, коли в сім'ях одночасно навчаються кілька дітей, а телефон, комп'ютер або телевізор всього один, або їх зовсім немає [5]. В окремих регіонах існують обмеження у використанні мобільного зв'язку та інтернету, обумовлені дорожнечою цих послуг для значної кількості громадян (економічні обмеження).

У спробах подолання виникаючих труднощів уряд і професійні наукові організації об'єднують зусилля для вибудовування освітнього процесу за допомогою всіх доступних засобів. Для цього використовуються як спеціалізована інфраструктура дистанційного навчання, так і деякі «повсякденні» електронні сервіси, що набули широкого поширення в останні роки. Фахівці ЮНЕСКО у зв'язку з цим пропонують певну класифікацію інструментів організації дистанційного навчання (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація інструментів організації дистанційного навчання
Джерело: [6]

Практично всі з перерахованих технологій сьогодні застосовуються для переведення очного навчання в онлайн-середовище або в дистанційні освітні формати. Умовно вони можуть бути поділені на дві основні групи: платформні і неплатформні рішення [12].

До першої групи, для прикладу, можна віднести платформу Moodle. Дистанційна освіта у навчальному середовищі Moodle дає можливість віддалено отримувати необхідний навчальний матеріал у будь-який час, вона стала невіддільною частиною навчання у закладах вищої освіти. Така форма організації навчального процесу дає змогу використовувати інтерактивні технології викладення матеріалу, здобувати повноцінну освіту або підвищувати професійну кваліфікацію на спеціально організованих курсах, самостійно працювати з навчальним матеріалом тощо [2, с. 110].

До другої групи можна віднести наступні технології, що працюють як самостійно, так і у взаємодії з іншими функціональними рішеннями:

√ передача освітнього контенту по каналах ЗМІ. Подібні способи навчання особливо потрібні там, де в силу обставин використання високотехнологічних інструментів поки неможливе.

Заняття, що проводяться з використанням радіо і телебачення, є трансляцію заздалегідь підготовленого контенту і, як правило, потребують доповнення перевірочними (контрольними) завданнями в електронному вигляді;

√ проведення занять за допомогою соціальних мереж, месенджерів та електронної пошти. Учні шкіл та студенти закладів вищої освіти отримують завдання, матеріали лекцій або навіть цілих курсів на свої мобільні та домашні комп'ютери, взаємодія з викладачами здійснюється за допомогою онлайн-конференцій, педагоги консультують учнів з виникаючих питань, контролюють виконання домашніх завдань і курсових робіт, здійснюють прийом заліків та іспитів; [13].

√ тиражування «твердих» (паперових) копій навчальних матеріалів. Там, де доступу до засобів масової інформації та комунікації немає зовсім, для учнів друкуються копії підручників і необхідних завдань, які згодом розсилаються поштою або ж доставляються силами громадських організацій і волонтерів [7].

Однак, незважаючи на велику кількість технологічних можливостей, які застосовуються в різних країнах і забезпечують безперервність освітнього процесу, криза виявила і багато загрозливих факторів дистанційного навчання (табл. 1).

Можливості дистанційного навчання полягають у: вмінні самостійно навчатися, шукати та аналізувати необхідну інформацію; обирати зручний час та місце для отримання нових знань; для дорослих людей це можливість навчатися від відриву від основного місця роботи; завжди є доступність до будь-яких навчальних матеріалів тощо [9].

Але поряд із можливостями є багато загроз, основні з них:

1. Дистанційне навчання може призвести до викладання неякісного навчального матеріалу. Викладачі можуть використовувати чужі напрацювання, робити прості посилання на їх лекції, презентації. Або просто скачувати інформацію з інтернету, не доопрацювавши її [11].

2. Відсутність правил «етикету дистанційного навчання» призводить до того, що під час онлайн-лекцій або уроків, учні/студенти/

слухачі вимикають камери та мікрофони, при цьому замість їх фотозображення використовують різні картинки, замість повного прізвища та ім'я вказують нікнейми, які не дають можливість викладачу ідентифікувати особистість.

Таблиця 1.

Можливості та загрози дистанційного навчання (ДН)

Можливості ДН	Загрози ДН
▪ вміння самостійно навчатися; ▪ самостійне обрання часу та місця для навчання; ▪ навчання без відриву від основної діяльності; ▪ доступність навчальних матеріалів; ▪ мобільність; ▪ індивідуальний підхід; ▪ - використання програмних засобів та цифрових інструментів тощо.	▪ неякісний навчальний матеріал; ▪ відсутність правил «етикету дистанційного навчання»; ▪ відсутність зворотного зв'язку з відповідної теми; ▪ відсутність знань педагогічних працівників у використанні онлайн-інструментів; ▪ порушення комунікативних зв'язків між учасниками освітнього процесу; ▪ спілкування вчителів з батьками, уникаючи дітей (стосовно закладів загальної середньої освіти); ▪ відсутність інтернету та комп'ютерів; ▪ відсутність мотивації до навчання; ▪ - технічні засоби не витримують одночасного підключення великої кількості користувачів тощо.

3. Відсутність зворотного зв'язку з відповідної теми. У цій системі вчителі не звикли, а іноді й просто не вміють спілкуватися з учнями, а якщо точніше – не бачать у цьому сенсу. Їм треба викласти матеріал, поставити завдання і перевірити його. Це чудово можна зробити, навіть користуючись найпростішими технічними засобами [3].

4. Відсутність знань педагогічних працівників у використанні онлайн-інструментів. Вочевидь, що не всі педагоги були готовими до онлайн-навчання. Дехто навіть не вмів користуватися комп'ютером, не говорячи вже про програмні засоби. Для того аби ефективно навчати – необхідно навчатися самому.

5. Відсутність мотивації до навчання. За даними Університетського коледжу Лондона, до 2 млн. британських школярів під час карантину або зовсім не займалися, або приділяли навчанню менше однієї години в день [8], схожі оцінки зустрічаються і в відношенні інших країн. Все це ускладнює процес придбання нових знань, призводить до втрати раніше придбаних навичок, знижує якість отриманої освіти

Порушення комунікативних зв'язків між учасниками освітнього процесу. Якщо говорити про заклади загальної середньої освіти, то учні потребують постійного очного спілкування із однокласниками та вчителями. Таким чином відбувається їх соціалізація. У них щоденно виникає безліч різних питань у навчанні, а дистанційна освіта може призвести до того, що діти будуть соромитися телефонувати чи писати повідомлення вчителю, а це в свою чергу, може призвести до накопичення незрозумілого матеріалу.

6. Спілкування вчителів з батьками, уникаючи дітей. Практика показує, що більшість вчителів спілкуються з батьками через чати у різних месенджерах (Viber, Telegram, WhatsApp тощо). Всі питання вони вирішують виключно із батьками. Домашні завдання, оцінки контролюють батьки. Відповідно це призводить до того, що відбувається тотальний контроль з боку батьків, відсутнє спілкування з вчителями, учні не навчаються самостійно ухвалювати рішення та нести відповідальність за свої дії [14].

7. Однією із важливих загроз у дистанційному навчанні є відсутність інтернету та комп'ютерів у окремих груп населення. Це доволі серйозна проблема, яка потребує якомога скорішого вирішення.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, відзначимо, що малий досвід цифровізації світу показав, як швидко можуть послаблюватися зв'язки між людьми різних поколінь, змінюватися зміст і способи організації звичних видів діяльності, які формують

соціальні інститути. Адже, як відомо, розвиток будь-якого суспільства багато в чому здійснюється за рахунок вдосконалення його соціальних інститутів. Зміни, привнесені пандемією в життя і міжнародного співтовариства в цілому і кожної конкретної людини окремо, задають необхідність змін ключових суспільних інститутів. Ймовірно, що і в сфері освіти в найближчому часі буде потрібно переглянути не тільки форми і принципи його організації, але й самі основи цієї системи.

Зараз відбувається переосмислення навчання як важливої соціальної практики. Прискорена цифровізація виявилася свого роду перевіркою на міцність викладачів, закладів освіти, національних освітніх систем, і, що може бути, найважливіше – здатності людства до кооперації в умовах великих викликів.

Поки не зрозуміло, який в кінцевому рахунку урок з дистанційного навчання вдасться винести як окремому закладу освіти, так і всій системі освітньої галузі, яка формується у зв'язку з пандемією. Однак, слід говорити про перегляд підходів до навчання на усіх рівнях освіти та поступово готувати викладачів та тих, хто навчається до нових умов розвитку сучасного світу.

Стаття надійшла до редакції: 03.02.22

EDUCATION IN A PANDEMIC: OPPORTUNITIES AND THREATS OF DISTANCE LEARNING

Viktor Sychenko, Rector, Doctor of Science in Public Administration, Professor, of the Department of Educational Management, State Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council.

Volodymyr Berezynskyi, Dr. Sc., Associate Prof, Professor of the Department of Educational Management, State Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education” of Dnipropetrovsk Regional Council.

As a result of the study, it was concluded that the little experience of digitalization of the world showed how quickly ties between people of different generations can weaken, the content and methods of organizing habitual activities that form social institutions can change. It is noted that the development of any society is largely carried out by improving its social institutions. The changes brought by the pandemic to the life of both the international community as a whole and each individual individually necessitate changes in key public institutions. It has been proved that in the field of education in the near future it will be necessary to revise not only the forms and principles of organization, but also the very foundations of this system.

Key words: *education, distance learning, pandemic, COVID-19, digital technologies, educational content, educational institutions.*

Received: 03.02.22

References

1. Havrilova L., Kasonova Yu. (2017). Teoretychni aspekty vprovadzhennia dystantsiinoho navchannia v Ukraini. Osvitlohichnyi diskus. [Theoretical aspects of the introduction of distance learning in Ukraine]. № 1-2 (16-17). S. 168-182 – Retrieved from <https://www.od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/433/362>. [in Ukrainian].
2. Pavlenko O. M., Sharov S. V., Moskalova L. Yu., Sharova T. M., Kovalenko A. S. (2019). Realizatsiia dystantsiinoi formy navchannia zasobamy platformy Moodle u protsesi pidhotovky maibutnikh filolohiv. Inzhenerni ta osvichni tekhnolohii. [Implementation of distance learning by means of the Moodle platform in the process of training future philologists]. № 7 (3) - S. 106-121. [in Ukrainian].
3. Problemy/mozhlyvosti dystantsiinoho navchannia. Retrieved from <https://nus.org.ua/view/problemy-mozhlyvosti-dystantsijnogo-navchannya/>.
4. COVID-19 and Human Capital. Washington, World Bank Group. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34518/9781464816437.pdf>. DOI: 10.1596/978-1-4648-1643-7. [in English].

5. Reilly K. As Schools Close Amid Coronavirus Concerns, the Digital Divide Leaves Some Students Behind. Retrieved from <https://time.com/5803355/school-closures-coronavirus-internet-access/> [in English].

6. Distance Learning Solutions. Retrieved from <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/solutions> [in English].

7. How Countries are Using Edtech (Including Online Learning, Radio, Television, Texting) to Support Access to Remote Learning During the COVID-19 Pandemic. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/edutech/brief/how-countries-are-using-edtech-to-support-remote-learning-during-the-covid-19-pandemic> [in English].

8. Children Doing 2½ Hours' Schoolwork a Day on Average. 15.06.2020. Retrieved from <https://www.ucl.ac.uk/ioe/news/2020/jun/children-doing-212-hours-schoolwork-day-average> [in English].

9. Sychenko V., Kirman V., Vilkhova T., Shynkarenko V., Totochenko T. (2020). Statistical competence of principles of general secondary education institutions with basic natural or mathematical or humanitarian training. *Educational Psychology Practices in Europe and the Middle East*. Vol.8, SPE (2), e686. P. 1-13 – Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1271881.pdf> [in English].

10. Sychenko V., Stoychik T., Serheieva L., Kravchenko L., Berezinsky V. (2021). Particularities of vocational education management in the conditions of the modern labor market. *Revista on line de Política e Gestao Educacional, Araraquara*, v. 25, n. esp.3, p. 1683-1699. DOI: 10.22633/rpge.v25iesp.3.15589. Retrieved from <https://periodicos.fclar.unesp.br/rpge/article/view/15589> [in English].

11. Sychenko V.V, Rybkina S.O. (2020). Aktualnist dystantsiinoho navchannia. Osvitnii menedzhment v konteksti politychnoho ta ekonomichnoho rozvytku derzhavy. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. m. Dnipro, KZVO «DANO» DOR»*. Dnipro. S. 75–78.

12. Moroz S.A., Romanovskyi O.H., Moroz V.M., Dombrovska S.M., Hren L.M., Pomaza-Ponomarenko A.L. (2020). Dystantsiina forma zdobuttia vyshchoi osvity: analiz dumky studentiv shchodo iakosti, perevah i nedolikiv. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, tom 79, №5. S. 276-295 [in Ukrainian].

13. Dombrovska S.M., Moroz S. A., [ta in.].(2020). Dystantsiina forma zdobuttia vyshchoi osvity: analiz dumky studentiv shchodo iakosti, perevah i nedolikiv [Distance education: analysis of students' opinions on its quality, advantages and disadvantages]. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia = Information Technologies and Learning Tools : elektron. nauk. fakhove vyd. T. 79, № 5. – S. 276-295. – Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3340> [in Ukrainian].

14. Shadko I., Bondarchuk N., (2021). Funktsionuvannia elektronnoho upravlinnia v karantynnykh umovakh. Rozvytok form i metodiv suchasnoho menedzhmentu v umovakh hlobalizatsii : materialy 9-i nauk.-prakt. internet-konf. (Dnipro, 20-21 lystop. 2021 r.): v 2-kh t. – Prysviach. 100-richchiu zasnuvannia DDAEU / Dniprovskiyi derzh. ahrar.-ekon. un-t; Dniprovska akad. neperervnoi osvity. – Dnipro: Polihraf. viddil DDAEU, – T. 2. – S. 82-84. – Retrieved from <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5692> [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редколегії 23.05.22

Відомості про авторів / Information about the Authors

Сиченко Віктор Володимирович: Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти», вул. Володимира Антоновича 70, м. Дніпро, 49006, Україна.

Viktor Sychenko: Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education”, st. Antonovich, 70, Dnipro, 49006, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0001-9655-2317

E-mail: sychenko@dano.dp.ua

Березинський Володимир Павлович: Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти», вул. Володимира Антоновича 70, м. Дніпро, 49006, Україна.

Volodymyr Berezynskyi: Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education”, st. Antonovich, 70, Dnipro, 49006, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0002-6132-9606

E-mail: Berezynskyi@dano.dp.ua

Вільхова Тетяна Володимирівна: Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти», вул. Володимира Антоновича 70, м. Дніпро, 49006, Україна.

Tetiana Vilkhova: Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education”, st. Antonovich, 70, Dnipro, 49006, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0003-3087-6532

E-mail: vl26112014@gmail.com

Кравченко Любов: Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти», вул. Володимира Антоновича 70, м. Дніпро, 49006, Україна.

Liubov Kravchenko: Communal Institution of Higher Education “Dnipro Academy of Continuing Education”, st. Antonovich, 70, Dnipro, 49006, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0002-8031-2252

E-mail: liubovkravchenko79@gmail.com